

INFORMAČNÍ PŘEHLED

NEZÁVISLÝ ŽIVOT PRO LIDI S POSTIŽENÍM V DUŠEVNÍ OBLASTI

MOHOU LIDÉ S POSTIŽENÍM V DUŠEVNÍ OBLASTI¹ ŽÍT NEZÁVISLE?

Ano! Všichni lidé se zdravotním postižením bez ohledu na to, o jaké postižení se jedná, mají právo na nezávislý život, jak to popisuje **článek 19 Úmluvy Organizace spojených národů o Právech osob se zdravotním postižením (dále jen Úmluva²)**. Podle tohoto článku smluvní státy uznávají:

„rovné právo všech osob se zdravotním postižením žít v rámci společenství, s možnostmi volby na rovnoprávném základě s ostatními, a přijmou účinná a odpovídající opatření, aby osobám se zdravotním postižením usnadnily plné užívání tohoto práva a jejich plné začlenění a zapojení do společnosti“.

Žít nezávisle **neznamená dělat všechno sám nebo nemít podporu**. Nezávislý život znamená **mít na výběr a mít kontrolu nad svým životem a mít stejnou škálu příležitostí jako lidé bez zdravotního postižení**.

Lidé s postižením v duševní oblasti mohou potřebovat speciální formu podpory, případně více času pro získání informací, nápadů a pro rozhodování, ale se správnou podporou a poznáním mohou i tito volbu ve svém životě uplatňovat.

Jako příklad speciální formy podpory lidí s postižením v duševní oblasti pro usnadnění jejich volby lze uvést používání **jednoduchého jazyka, snadno srozumitelného videa a symbolů**.

I lidé s nejvyšší mírou potřebné podpory a tzv. problémovým chováním projevují své preference, ale neverbální a nepřímá komunikace je často ignorována.

¹ Angl. people with intellectual disabilities.

V ČR se problematika tohoto článku týká lidí s mentálním postižením, lidí s psychiatrickým onemocněním především v akutní fázi, lidí s demencí nebo s jiným degenerativním onemocněním mozku.

² Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením (www.umlupa.cz)

Obecný komentář č. 1 k článku 12 o rovnosti před zákonem, který napsal Výbor pro práva osob se zdravotním postižením (Výbor CRPD), objasňuje, že **nezávislý život je pro lidi se zdravotním postižením klíčový**:

„[...] je nezbytně nutné, aby osoby se zdravotním postižením měly příležitosti k rozvoji a vyjádření své vůle a preferencí za účelem výkonu jejich právní způsobilosti na rovnoprávném základě s ostatními. To znamená, že osoby se zdravotním postižením musí mít možnost žít nezávisle v komunitě a činit rozhodnutí a mít kontrolu nad svým každodenním životem na rovnoprávném základě s ostatními, jak je stanoveno v článku 19.“

JAK VYPADÁ NEZÁVISLÝ ŽIVOT PRO LIDI S POSTIŽENÍM V DUŠEVNÍ OBLASTI?

To, jak vypadá nezávislý život, **závisí na potřebách jednotlivce**. Například jeden člověk může potřebovat někoho, kdo přijde jednou za týden pomoci s rozpočtem, nebo potřebuje pomoc od několika pracovníků nebo podpůrců. Jiný člověk by mohl potřebovat podpůrné pracovníky / osobní asistenty, kteří s ním pracují stále.

Někdo další může potřebovat pouze pomoc při získání zaměstnání nebo při vymyšlení, jak udělat něco nového nebo jiného.

Existuje mnoho různých přístupů, jak podporovat nezávislý život lidí s postižením v duševní oblasti.

Jednou možností je **podpora samostatného bydlení**, kde si člověk vybere, kde bydlí a s kým žije, ale má podporu sociálních pracovníků při provádění prací v domácnosti.

Klíčovým prvkem pro lidi se zdravotním postižením, kteří žijí samostatně, je **vzájemná podpora**. Mnoho lidí s postižením v duševní oblasti se rozhodne pro vzájemnou podporu formou skupin tzv. sebeobhájců, které vedou a řídí lidé s postižením v duševní oblasti. Tyto skupiny mohou zaměstnávat lidi bez zdravotního postižení.

JAK MŮŽETE UPLATŇOVAT VOLBU A KONTROLU, POKUD NEMÁTE DUŠEVNÍ ZPŮSOBILOST?

Duševní způsobilost se vztahuje k **rozhodovacím schopnostem** a liší se člověk od člověka. Pokud někteří lidé **potřebují podporu při rozhodování v některých otázkách, neznamená to, že by jim právo rozhodovat se mělo být odebráno**.

Tato „pravomoc“ rozhodovat se se označuje jako právní způsobilost³.

Zahrnuje například možnost podepisovat pracovní smlouvy, uzavřít manželství, volit, otevřít si bankovní účet, stát se členem nějaké organizace nebo si pronajmout byt.

Lidé s postižením v duševní oblasti jsou odepřením právní způsobilosti neúměrně zasaženi a často je jim určeno úplné nebo částečné opatrovnictví.

Z článku 12 Úmluvy je zřejmé, že státy mají povinnost zajistit, že právní způsobilost lidí se zdravotním postižením bude uznávána a musí zrušit náhradní rozhodovací režimy, jako je opatrovnictví. Musí také „přijmout odpovídající opatření, aby umožnily osobám se zdravotním postižením přístup k asistenci, kterou mohou pro uplatnění této právní způsobilosti potřebovat“.

³ Angl. legal capacity – zahrnuje aktivní i pasivní složku, tj. právní osobnost i svéprávnost.

Pokud člověk se zdravotním postižením nemá právní způsobilost, státy musí zajistit, že „práva, vůle a preference“ této osoby jsou respektovány a chráněny. Musí mimo jiné těmto lidem umožnit právní způsobilost tak, aby byli schopni si zvolit, kde a s kým by chtěli žít.

Britský zákon o duševní způsobilosti poskytuje dobrý příklad toho, jak to může být pochopeno v politice a praxi. Podle zákona o duševní způsobilosti by se mělo rozhodovat o něčí duševní způsobilosti případ od případu. Například někdo nemusí mít schopnost podepsat právně závaznou smlouvu, ale to neznamená, že si nemůže vybrat, co bude jíst k večeři.

JAK LZE PODPOŘIT LIDI, ABY SE ROZHODOVALI SAMI?

Obecná poznámka 1 k článku 12 Úmluvy objasňuje, že být součástí komunity a mít přístup k sociální síti a podpoře pomáhá při rozhodování. Žít samostatně a být součástí komunity dává lidem s postižením v duševní oblasti širokou škálu možností.

Rozhodování je něco, co se v průběhu času vyvíjí u všech lidí, ať už mají zdravotní postižení nebo ne. Stejný princip platí pro lidi s postižením v duševní oblasti. Pokud se člověka nikdy nikdo nezeptal, co si chce obléci nebo co chce jíst, nebude pro něho snadné se rozhodnout, jakou chce dělat práci.

Toto jsou rozhodovací procesy běžně přijímané pro lidi s postižením v duševní oblasti:

- **Podporované rozhodování** je, když lidé s postižením v duševní oblasti mají kolem sebe tzv. kruhy podpory - skupinu lidí, s nimiž mohou při rozhodování mluvit. Cílem je pomoci těmto lidem, aby jejich rozhodnutí bylo pro ně a jejich podmínky to nejlepší.
- Pokud někdo nemůže činit rozhodnutí, která jsou právně uznatelná, v mnoha zemích funguje systém obhájce nebo opatrovníka. Obhájce se obvykle potká s člověkem, kterého zastupuje, a také s klíčovými lidmi v jeho životě, a na základě toho zastupuje tohoto člověka bez právní způsobilosti v rozhodování. Toto je také známé jako **náhradní rozhodování**. Státy by měly upustit od tohoto systému, pokud chtějí dodržovat článek 12 Úmluvy.
- **Sdílené rozhodování** se obecně děje při řešení zdravotního stavu. Je to proces, kdy lékaři a pacienti pracují společně na rozhodování o léčbě a zvažují rizika a očekávané výsledky v souladu s preferencemi dané osoby.

JE OSOBNÍ ASISTENCE PRO LIDI S POSTIŽENÍM V DUŠEVNÍ OBLASTI VHODNÁ?

Mnoho lidí s postižením v duševní oblasti považuje osobní asistenty (OA) za nesmírně důležité pro možnost žít nezávislý život. Existuje mnoho věcí, které může OA udělat a které jsou pro lidi s postižením v duševní oblasti prospěšné; například pomoc při provádění každodenních činností jako je vaření a nakupování. Nebo mohou těmto lidem poskytnout přístup k informacím tím, že jim je přečtou nebo převedou do jednoduššího jazyka a také mohou pomoci lidem orientovat se v nových situacích nebo informacích, jako je cestování na nové místo.

Lidé se zdravotním postižením by se měli vždy aktivně zapojovat do procesu rozhodování o tom, koho chtějí, aby jim pomáhal, a totéž platí i pro lidi s postižením v duševní oblasti.

Řízení OA a placení za jejich pomoc může být pro lidi s postižením v duševní oblasti výzvou. V mnoha evropských zemích je však tento prvek osobní asistence delegován na nějakou agenturu, zprostředkovatele nebo družstvo, kteří za malý poplatek tyto procesy pro uživatele OA provádí.

JE NEZÁVISLÝ ŽIVOT PRO LIDI S POSTIŽENÍM V DUŠEVNÍ OBLASTI BEZPEČNÝ?

Nezávislý život je bezpečný, pokud má člověk k dispozici podporu, kterou potřebuje. Nezávislý život je bezpečnější než institucionální nebo segregovaná péče, protože lidé jsou součástí své komunity a mají přístup k sociálním sítím, místo aby byli izolováni.

ODKAZY A DALŠÍ ČETBA

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx>

Obecný komentář 1 k článku 12:

<https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

Obecný komentář 5 k článku 19:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/5&Lang=en

Zákon o duševní způsobilosti ve Velké Británii:

<https://www.scie.org.uk/mca/introduction/mentalcapacity-act-2005-at-a-glance>

Sebeobhájcovství (Self-advocacy): <http://self-advocacy.eu/>

Rozhodování s podporou: <http://www.right-to-decide.eu>

Na člověka zaměřená podpora při rozhodování

https://www.thinklocalactpersonal.org.uk/_assets/Resources/Personalisation/london/Supported_Decision_Making.pdf

Sdílené rozhodování: <https://www.nice.org.uk/about/what-we-do/ourprogrammes/nice-guidance/nice-guidelines/shared-decision-making>

Vzájemná podpora: www.peer-support.eu

Informace ve srozumitelné podobě: www.easy-to-read.eu

Poznámka k terminologii:

ENIL dává přednost výrazu „osoby se zdravotním postižením“ před výrazy „postižené osoby“ nebo „osoby s postižením“, aby odrážel skutečnost, že jsou lidé postižení spíše

environmentálními, systémovými a postojovými bariérami ve společnosti než svým postižením. Toto je v souladu se sociálním modelem zdravotního postižení.

Tento přehled byl vytvořen v roce 2006 Evropskou sítí pro nezávislé bydlení (ENIL) ve spolupráci s Inclusion Europe, červenec 2018. Pro více informace přejděte na:
www.enil.eu a www.inclusion-europe.eu

*Překlad do češtiny: Iva Otevřelová
Editace: Rela Chábová, Jan Strnad
Quip, 2020*